Wolgatatarische Zeitung „Idel-Ural"

Idel-Ural

15 (72) Tatar legionьnьŋ atnalьq gəzitəse 15. Aprel 1944

Donoscьlьqqa — bezneŋ arada urьn juq

(Kencьqьş kynellelər qəskərlərе komandirь general Köstringnьŋ N. ce batalionda səjləgən notьqьnnan ezemtə)

„Bol'şeviklar rizimь 25 jьl bujьna SSSR xalьqlarьnьŋ əxlaqьn təbe-tamrь belən kiregə əjlənderep kilde. Ьşanmavcьlьq, provokatorcьlьq həm donoscьlьq — bu rizimnьŋ təp pьcraqlьqlarьnnan berse buldьlar. Bigrək tə donoscьlьq Sovetlar sojuzь xalqь arasьnda kiŋ rəveştə taralьp, yzenə kyrə avьr ber avruqa əjlənde.

Bol'şeviklarnьŋ bu pьcraq eşlərendə zur nətiçəgə ireşylərе arqasьnda, Sovet sistemasьnda tərbiələngən kyp xalьq xezmət bujьnca çitkeryne pьcraq donostan ajra belmilər. Məsələn, əlegə qədər legioncьlar, byleklərendə bulqan qəjeplənerlek eşlərne, xianətlərne kyrep tə tieşle xezmət çitkeryen donostan ajra almьjca, yzlərenen bylek başlьqlarьna belderydən qurqalar. Ə qajber legioncьlar jaxşь eş eşlibez dip, jalqan syzlərdən cьqьp, ber kem tarafьnnan da raslanmaqan faktlarnь alьp, tərle urьnnarqa donos itep birələr. Bu donoslarnьŋ kybese qajber legioncьlarnьŋ yz mənfəqəten kyzətep, başqalarqa pьcraq jaqu əcen eşlənə. **Bu donoscьlar kybesencə yzlərе — NKVD agentlarь bulьp cьqalar. Alarnьŋ berdən ber teləge — saf jərəkle, jaxşь eşləvce legioncьlarqa pьcraq jaqu həm alarqa qarata komandalьq aldьnda ьşanьcsьzlьq tudьru.**

Qьzqanьcqa qarşь ajrьm kynellelər byleklərendə, pьcraq sovet qullanmalarь artьnnan ierep, provokatorcьlьq həm donoscьlьq bulu faktlarь isbat iteldelər. **Bu nərsələr barьsь da beznen bol'şevizmqa qarşь bulqan kerəşebezgə qomacavlьq kiterələr, berdəmlekne əzələr, tartqalaş həm ьşanьcsьzlьq tudьralar. Şuŋa kyrə də kiləcəktə legioncьlar arasьnda donoscьlьq betər diep ьşanam.** Hərber legioncьqa donoscьlьq beznen arada bulьrqa ties tygellekne aŋlatьrqa burьclьbьz. Kyzgə kyrengən, isbat itelgən qəjeplər, xianətlər həm çitezsezleklər turьnda şul uq vaqьtta yz bylek başlьqlarьna belderergə kirək. Həm qəjeplənycelərnen familiase, qəjepne isbat ityce faktlar kyrsətelergə tieş".

*

NKVD, Sovetlar ilendə donoscьlьq, provokatorcьlьqnь kiŋ kyləmdə çəjep çibərde. Sovetlar xalqь: — **Əjdə divarnьŋ, urmanda jafraqnьŋ — qolaqь bar,** — dip, qaja qьna barsa da yz əcendə bulqan zarnь, bol'şeviklar sistemasьn tənqitləvce fikerne əjtergə qurqьtь. Cənki ber şpionnьŋ: „**Fəlan keşe fəlan çirdə sovetqa qarşь syz əjtte**" dip ələkləve, ul keşene qulqa alьrqa həm **„xalьq doşmanь"** isme astьnda sergengə çibəry əcen NKVD qa çitərlek fakt bula ide. Bu donoscьlьq arqasьnda Sovetlar ilendə jəz menləgən qəjepsez keşelər qulqa alьnьp, qailələrennən ajrьldьlar həm konslagerlarqa ozatьldьlar.

Sovet sistemasьnnan qalqan donoscьlьq, qьzqanьcqa qarşь, legioncьlar arasьnda da betep çitməgən. Bu donoscьlar, german komandirlarьnьŋ beznen telne belməvlərennən fajdalanьp, tьrьş, cьn millətce keşelərgə tərle pьcraq bələlər jaqьp, alarnь beznen milli kerəşebezdən ajrьrqa tьrьşalar. Legioncьlar arasьnda ber-berenə ьşanmavcьlьq tudьrьrqa, milli berdəmlekne əzergə ujlьjlar.

Ber millət əqzalarь, ber qailə əqzalarь kebek, tatu, ber-berenə xərmət belən qarap eş itərgə tieşlər. Əgər də ber keşe yzenen eşendə nacar niətsez, artqь ujsьz jalqьşlьq eşli ikən, anьŋ bu jalqьşlьqьn yzenə aŋlatu hərber anьŋ keşenen burcь bulьp tora. Milli azatlьq əcen barqan avьr kerəş dəverendə ber millətnen kecen tarqatu, millət əqzalarь arasьnda ber-berenə ьşanьcsьzlьq tudьru — ul milli idealьbьzqa xianət ity bulacaq.

Milli berdəmlek — beznen kiləcək azatlьqьbьznьŋ təp nigeze. Şuŋa kyrə də milli berdəmlekne ezygə qullanьlqan donoscьlьqqa beznen arabьzda urьn bulmasqa tieş.

Bezneŋ jəşəvebez bol'şevizmnь çinygə bəjləngən

Milli jaŋa Vengriə xəkyməte xalьqqa yzenen belderyen iqlan itte. Belderydə bolaj dielə:

„Suqьşnьŋ kencьqьş teatrьnda Jevropanьŋ, ə anьŋ belən bergə Vengriənen də jazmьşьn kiləse jəjəllarqa bilgeləjəcək xəl itkec kerəş alьp barьla. Vengr millətenen jəşəv mənfəqətlərе bu kerəşnen bol'şevizmnьŋ çinelye belən betyen taləp itə. Cənki kiresencə bulqan taqdirdə, beznen milli barlьqьbьz ylem qurqьnьcь astьnda qalьr ide.

Bu ylem qurqьnьcьna qarşь vengr millətе jalqьz yze genə, yzenen kecləre belən, xətta bu qajət tə zur kerəşkə yzenen aqtьq tamcь qanьn birgən taqdirdə də, qarşь tora almьj. Suqьşnьŋ biş jьl dəvamьnda tarixta kyrelməgən yzlərenen qajət tə zur suqьşcan keclərеn kyrsətkən qəskərlərgə iə bulqan Bəjek Germania dəvləte julbaşcьsь, beznen quətle berektəşebez Adol'f Hitler qьna bol'şevizmnь çinə ala. Şunьŋ belən bergə Jevropanь həm beznen yz tormьşьbьznь tulь həlakəttən qotqarьp qala ala.

Beznen il Bəjek Germania belən berektəş həm duslarca mənasəbəttə tora. Bezgə taqьlqan jazmьşlarnь xəl qьlucь bu kerəştə bez bahadir german qəskəre belən berlektə, beznen iske juldaşlarьbьz belən berlektə, ingə-in terəp torabьz həm qomumi doşmanqa qarşь suqьşabьz. Nətiçəsenə beznen jəşəvebez jaki ylemebez bəjləngən bu xəl qьlqьc kerəştə qomumi eşnen həm bergələp kerəşnen unьşь vengr millətenen bətən keclərеn tuplaqanь xəldə berektəşlər jaqьnda torьnь, hic şiksez, taləp itə.

Kencьqьş frontьnda german hava keclərе belən berlektə Rumьnja ocqьclarь da xərbi operatsiələrdə qatnaşalar. Rəsemdə: Rumьn ocqьclarь

Doşman qətqi çəvap alacaq

Dr. Gebbels notьqь

Dəvlət ministrь Dr. Gebbels firqə çitəkcelərе aldьnda yzenen zur notьqь belən Germaniənen səjasi həm xərbi xəle turьnda tulь aŋlatma birep ytte. Dr. Gebbels yzenen notьqьnda: — Xəzerge kerəştə beznen eleşkə çiny genə tygel, vaqьtlьca yz başьbьzdan unьşsьzlьqlarnь da kicerergə turь kilə. Bez, milli sotsialistlar, hər tərle qьjnlьqlar belən kerəştə tərbiələngənbez. Şuŋa kyrə alarnь fəqət bezgə genə çinep cьqarqa naşьjp bulacaq. — dip aŋlatьp ytte.

„Bigrək tə firqə jaki bətən xalьq xərəkətenen çitəkcelərе ber vaqьtta da avьr vaqьtlarda yzlərenen alqan təp ujlarьnnan kire cigergə tieş tygel. Hərber kerəşnen nigezendə jata torqan barlьq ocraqlьqlarqa, xəyflərgə həm qarşьlьqlarqa qarata çitəkcelər yz maqsatlarьn yzgərtysez alьp barьrqa tieş. Jəşəv əcen xoquq həm beznen xalьqnьŋ bətən tormьşь əcen şuşь kerəştə bezgə fəqət ber genə maqsat jaşi, ul — çiŋy!

Xəzerge vaqьttaqь german xalqь şul uq 1918 nce jьlqь german xalqь kebek kyrensə də, asьlda, əlbəttə, zur ajьrmasь bar. Anьŋ xəzerge julbaşcьlьq itelye ul vaqьttaqьdan bətenləj başqa: Bu xalьq firqə tarafьnnan xəzerge vaqьtta tərbiələngən həm anьŋ belən yk kiləcəktə də səjasi jaqtan ilhamlandьrьlacaq, çitəkcelek itelə. Ber vaqьtta da firqə xalьqtan çitkə kitmədə həm çitkə kitmajəcək.

1933 nce jьlnьŋ 30 ncь qinvarьnda milli sotsialistlar xərəkətenen çiŋye ul vaqьtta xəzer bulqan xəlnen mantьjq çişelese buldь həm juqarь keclərgə bьjsьnqan vaqiqələr yseşenə tulьsьnca çəvap birde. 1939 ncь jьlnь doşman tarafьnnan bezne əjlənderep alqan in qurqьnьcь baldaq — cьlbьr beznen quətle kecebez belən ezelde. Ul vaqьttaqь beznen xəl bigrək tə qurqьnьcь buldь. Vaqtь belən şundьj tə'sir tudьrdь ki, beznen mujьnьqa salqan elməgen doşmannar menə-menə tarta təsle ide. Bu çiddi qurqьnьc inde beterelde: doşman beznen ciklərdən jьraq tora".

Ministr, Germaniənen suqьş xələnə jomqaq jasaqanda kencьqьş frontьn fragment saqlanu kerəşenen ber eleşen genə yti. — dip belderde.

„Şunьŋ əcen kencьqьş frontьnьŋ suqьş operatif məs'ələlərenen barьsь həm çiŋelye beznen qomumi strategik plan əcenə qujьlqan başqa məhim məs'ələlər belən bəjləngən xəldə dip qararqa kirək. Kencьqьşta pozitsiələrebezne qulda totu belən bergə, ingliz-amerikalьlarnьŋ da kenbatьştan basьp kery teləklərе hər vaqьtta unьşsьzlьq belən betə, doşman çimerelgən, qanalqan maŋlajь belən artqa alьp ьrqьtьla!

Kenbatьşta xəl qьlucь vaqьt kilsə, beznen komandalьq, hic şiksez, yz aldьnda torqan burьclarnь ytiəcək, doşman qətqi çəvap alacaq. Bez xəzer bu suqьşnьŋ səjasi həm xərbi krizisьna jaqьnajabьz. Ləkin rəximsez səjasi məktəp ytkən keşegə, təçribəle tabibqa avrunьŋ zur krizis aşa ytəcəgen aldan belgən kebek, bezgə də bu kiləcək krizis qurqьnьcь tygel.

Insiativa beznen qulqa jaŋadan kyckəngə qədərle, kerəşnen barlьq avьrlьqlarьn bətən german dəvlətenen xalqь batьrlarca kicerəcək. Monьŋ əcen milli sotsializm sьjfatlarь bulqan: batьrlьq, turьlьq, qatьlьq həm cьdamlьqnь saqlarqa kirək.

Elekke xəl qьlqьc səqatlərdəge kebek bez julbaşcь tirəsendə, namusьŋ eşebez, yzgərеşsez imanьbьz həm turьlьqlь bulubьz belən anьŋ tirəsenə taqьn da nьqraq tuplanьrqa tieşbez. Fəqət şuşь ocraqta qьna beznen birgən qorbannarьbьz çiny belən byləklənəcəklər". — dip, Dr. Gebbels syzen beterde.

4° Zsn 55 624

Vaşington jəhydlərenen Finləndiədəge tarmaqlarь

Finləndiədə xalьq sirək həm Finləndiə Germaniəgə bik jaqьn bulqannьqtan, AQŞ anь yz maqsatьna ireşy əcen bik uŋaj urьn dip xisapladь, şulaj uq Finləndiənen bitaraflьqьna hicber iqtibar birməskə ujladь.

1939 ncь jьlnьŋ başьnda uq Ruzvelt, hər tərle mənəsəbətlər belən fajdalanьp, Finləndiəne yz keşelərе belən tutьrьrqa kereşte. Amerikadan: səvdə, su eşlərе, mətbuqat, ədəbiat, hava kəclərе h. b. idarə vəkillərе Hel'sinkigə çibərelə başladьlar. Çille jaŋqьrdan soŋ yskən gəmbələr kebek, tərle şəhərlərdə AQŞ ilcelərе yrcedelər. Alar Finləndiənen hərber məhim urьnnarьn: timer jullarьn, kyperlərеn, neft bazalarьn, xərbi skladlarьn, nьqьtmalarьn, portlarьn h. b. barьsьn da fotoqa təşergənnər. Xətta jьraq Petsamo da alarnьŋ Iqtibarьn yzenə bik nьq tartqan. Germaniəgə qarşь, ikence dənja suqьşьn xəzerləgən vaqьtta, Ruzveltnen berence nəvbəttə Finləndiə çire belən fajdalanьrqa ujlaqanьn bu nərsələr bik acьq kyrsətələr. Niəten xəl ity əcen Ruzvelt yzenen vəkile Semner Uəl'skə zur diplomatik eşlərе tapşьrdь. Tьşqь eşlər ministrь Xell' da şulaj uq diplomatik julь belən Finləndiəne AQŞ jaqьna jynəldererge tьrьşьrqa tieşle buldь. Şpionlьq həm diplomatik jullarь belən bergə, Finləndiənen çəmqiət fikrenə də zur basьm jasaldь. Propaganda eşen jərty əcen AQŞ banklarьnnan Finləndiədəge „ilcelərgə" xisapsьz kyp aqca çibərelde. Masonnarnьŋ, jəhydlərnen kyŋlen buldьru əcen, Ruzvelt AQŞ xalqьnьŋ maŋlaj tire belən tapqan salьm aqcasьn ber də qьzqanmadь.

Ləkin Finləndiə xalqь AQŞ qaramaqьna eləkmədе. Vaşington, Finləndiəne aldap yz jaqьna niqədər tartьrqa tьrьşsa da, hicber nətiçə cьqara almadь. Fin xalqь AQŞ şpionnarьnьŋ eşen Amerika qəskərenə fajdasьz ittelər. Şunlьqtan bu eşlər yzlərenə fajda kiterə almajacaqьn kyrgənnən soŋ, amerikalьlar Finləndiə turьnda çiьlqan barlьq məhim xərbi məqlumatlarьn, fotolarьn h. b. Sovetlar sojuzьnьŋ Şvetsiədəge Ileese Kollontajqa kycertep aldьrqannar. AQŞ nьŋ şuşь xianəte belən Finləndiə turьnda çiьlqan barlьq məqlumatlar xəzer bol'şeviklar qulьna kergən.

Soŋqь vaqьtta Germaniə komandalьqь qulьna ber serle kəqəz təşkən. Ul kəqəzdə Finləndiədə eşləgən 342 şpionnan 195 e jəhyd ikənlege kyrenə. Jəhydlərgə kirək məqlumat AQŞ da, jəisə Sovetlar sojuzьnda bulamь, alar əcen barьber. Cənki bu ike dəvlət xəzer jəhydlər fajdasьna eşlilər. Şunlьqtan AQŞ nьŋ Sovetlar sojuzь belən zur berdəmlektə eşləvenə, xətta jəşren serle məqlumatlarьn da bol'şeviklarqa biryenə qəçəplənergə turь kilmi. Berdəmleknen nigeze suqьş başlanqanqa qədər yk bar ide. Ul nigez — dənja jəhydcelegenen tarmaqlarь.

AQŞ demokratlarь arasьnda kileşməvcənlek

Nju-Jorktan birgən xəbərlərgə qaraqanda, demokratik senator Dzonson, Ruzveltkə qarşь rəsmi rəveştə cьqьş jasap, Ruzvelt yzenen kandidaturasьn dyrtence mərtəbə prezidentlьqqa sajlavqa qujarqa qərar itye „Amerika xalqь tarixьnda iŋ zur tragediə" bulьp sanala dip belderde. „Junajted Press"nьŋ fikrencə, senator Dzonsonnьŋ bu cьqьşь, demokratlar lagerьnda qətqi rəveştə kileşməvcənlekne kyrsətə, di.

AQŞ studentlarь arasьnda jəhydlərgə qarşьlьq

Nju-Jorktan. Amerika studentlarь arasьnda jəhydlərgə qarata nьq qarşьlьq yskənen xəbər itələr. Amerika studentlarь: — Bez. xristiannarnь, japonnarqa qarşь suqьşьrqa ozatalar, jəhydlər Amerikada qurqьnьcsьzlьq astьna sьjьnьp jəşilər. — digən ectəlektə tezelgən cьrlar cьrlьjlar. „Amerika" ismendəge kotoliklar zurnalь student jəşlər arasьnda jəhydlərgə qarata qarşьlьq ysyenə borcьlьp, jəhydlər tarafьnnan antisimizmqa qarşь kyrelgən caralar nətiçəsez qala. — dip jaza.

„Propagandaqьz kirək tygel"

Angliədə Sovetlarnьŋ kino-kartinalarьn taratu bik avьr bulu turьnda „Pravda" gəzitəse yzenen 9 ncь fevralda cьqqan sanьnda bik zarlanьp jaza.

Angliədə Sovet filemnərеn taratьr əcen təqəjenləngən ojьşmanьŋ vəkile: — Sovet filemnərеn kyrsətergə teləvce kino kompaniələr xəzer bətenləj bette. Əgər də bezdən: Qajda Sovetlar filemen kyrsətergə məmkin?, — dip sorasalar, — hic ber urьnda kyrsətergə məmkin tygel, — dip çəvap birergə turь kilə. Sovetlarnьŋ xərbi uŋьşlarь turьnda cьqarqan kartinalarьn bigrək tə kyrsətergə teləmilər. Məsələn „Kənbatьşqa heçym" filemen moŋa qədər ber kino da almadь. „Partizannar" filemen ber kompaniə alqan ide, ləkin ul kompaniəgə bujsьnqan teatrlar bu filemne də əle kyrsətkənnərе juq, — dip səjləgən.

Angliədən xəbər belderyce, ber zur kino kompaniə idarəcesenen syzlərеn kiterə. Ul: — Bez fəqət yz fajdabьz əcen tьrьşabьz həm kybrək aqca kiterərlek kartinalarnь kyrsətəbez. Ə seznen filemnərne qararqa teləvcelər az bulacaq. Şunlьqtan alarnь kyrsətydən bezgə fajda juq, — dip, Sovetlar filemen taratucьqa çəvap birgən.

Dimək, inglizlər yzlərenen berektəşlərе bol'şeviklarqa „bez seznen uŋьşlarqa şatlanabьz" digən kebek maqtavlь syzlər belderselər, bu idarəce alarnьŋ yz eclərendəge fikerlərе ikence tərlerək bulqanьn turьdan-turь əjtkən. Ul fiker — „sez ut arqьlь bezgə çimeş taşьqьz, ə seznen propagandaqьz bezgə kirək tygel" digən məqnədə aŋlaşьla.

Marokkodaqь xəllər

Tanzerdan xəbər itylərgə qaraqanda, Marokkonьŋ qərəp millətcelərе, de-Gol soldatlarь urnaşqan iske portnь şartlatqannar. Şartlav nətiçəsendə 68 soldat ylgən həm 36 soldat avьr çəraxətləngən. Bu eş bujьnca qəjeple keşelər xəzerge kəngə qədər tabьlqannarь juq. Urьndaqь xəkymət idarələrе kyp qərəplərne qulqa aldьlar.

Jaŋa gidroplan

Aviatsiə zurnalь „Adler", Germaniənen jaŋa gidroplanь „V. U. 222" turьnda tulь təşencə iqlan itte. Bu gidroplan 6 motorlь həm yze ike qatlь, ozьnlьqь 37 metr, biekleqe 7.60 metr bulьp, təmam qorallanqan 100 soldat irken urьnnaşa ala. Gidroplan tup həm uqeəckec belən qorallanqan.

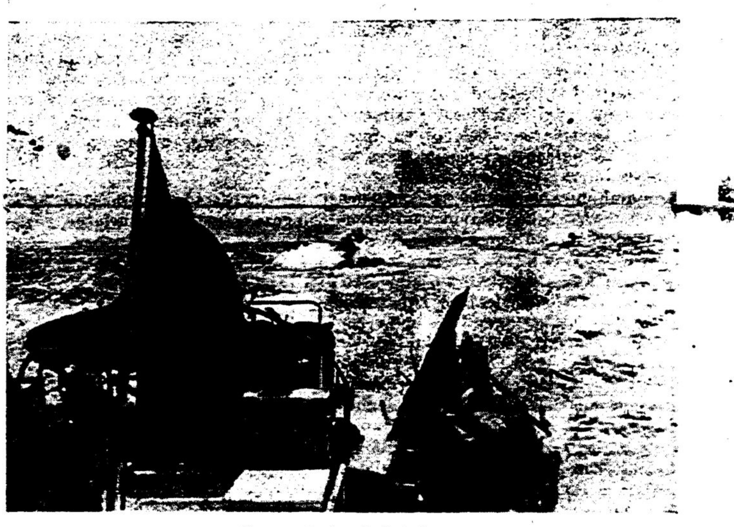

German tiz jөrөşle katerlarь

Kənbatьşqa qaraş

Soŋqь vaqьtta Germaniənen strategik jaqtan totqan julь şul qədər acьqlandь ki. xətta bulьp kilə torqan vaqiqələrne təşeny əcen xərbi belgec bulunьŋ kirəge də juq.

Italiədə bulacaq xəllərne aldan kyrgənnektən həm doşmannьŋ Jevropanьŋ arqasьnnan heçym jasarqa xəzerlənyen kire qajtaru niəte belən. Germaniənen kencьqьşta her nindi də çəjge heçym jasav caralarь kyrməgənlege xəzer hər kemgə də bik acьq nərsə. Uzqan jьl Angliəgə hava heçymenen jasalmavь da şulaj uq hər kemgə bilgele. Cənki jəşren həm planlь eş belən Germaniənen jaŋa bomba taşucь ocqьclarь. jaŋa bombalarь barlьqqa kiterelde həm iŋ az juqaltular belən qatь hava heçymnərе jasarqa məmkinnek birə torqan taktik metodlarь (jullarь) eşlənde. Uzqan jьl Germaniə əstennən ingliz-amerikalьlarnьŋ terror dulqьnnarь uzqan vaqьtta. Germaniənen hava heçymennən saqlanu əcen kəcle caralar kyrgənlege də hər kemgə acьq. Şunьŋ nətiçəsendə şuşь jьlnьŋ fevral ajьnda, ber atna ecendə genə, ingliz-amerikalьlarnьŋ 600 ocqьclarьn bərep təşery məmkinlegenə ireşelde.

Şulaj itep. xəzer. Germaniənen jəşren strategiə kitabьnьŋ jaqtьrtьlmaqan əleşen də uqьrqa əjrəndelər. Bu kitapnьŋ yzenen ectəlegendə bik kyp başlanmaqan jaŋa byleklərne ser itep saqlavьn da xəzer hər kem belə. Vaqtь belən bu kitap aŋlaşьlmasqa da məmkin. ləkin ul aqьmdaqь soravlarnьŋ bersen də çəvapsьz qaldьrmajacaq. Şunьŋ belən bergə hərber çəvap: totnaqlьlьq — kəcsezlek tygel. kiresencə. kəclelek. digən qaraştan cьqьp eşlənəcək. Cənki hərber heçym nьq xəzerlek sorьj.

Xəzer Germaniə strategiə kitabьnьŋ jaŋa bylege kənbatьşqa baqьşlanqan həm anьŋ qaraşь da kənbatьşqa təbəlgən. Vaqiqənen xəl qьlьnuь anda kətelə. Germaniə kənbatьşta kərəşy əcen qorallana. Kencьqьştaqь frontta, doşman niqədər genə kəcle basьm jasamasьn. xəzer ul barь tik Jevropa suqьş qьrьnьŋ əcen bol'şevizmnan saqlanu carşavь qьna bulьp xisaplana. Cənki xəzerge kənnen strategiəse şulaj eşləvne sorьj.

Monnan bernicə kən genə elek. Germaniənen məşhyr belgece general Ditmar. uzqan jьl Angliə həm AQŞnьŋ strategik spikulətsiəse təmam həlakətkə ocradь. dip belderde. Berektəşlər uŋьşsьzlьqnь əc əlkədə başlarьnnan kicerdelər:

1. Jevropaqa Italiədən heçym itylərе barьp cьqmadь. Ingliz-amerikalьlarnь „jəşen tizlege" belən uŋьşlьqqa ireştererge tieşle bulqan Italiə frontь. front xəlenə əjlənep. berektəşlərne kirəksezgə diviziələrеn biləp totarqa məçbyr itte.

2. Ingliz-amerikalьlarnьŋ ujь bujьnca, hava suqьşь Germaniənen suqьş kəcen juqqa cьqarьrqa həm german xalqьnьŋ ruxьn təşererge tieş ide. Ləkin doşmannьŋ ul ьşanьcь da juqqa cьqtь. Ytkən jьlda əzleksez hava heçyme bulьp torqan şartlarda Germaniənen xərbi sənaqəte çimrely urnьna. kiresencə. kyp sanda kəcle jaŋa qorallar eşləp cьqarunь barlьqqa kiterde. Şul çəmlədən, hava heçymennən saqlanu həm Germaniə aviatsiəse əcen heçym ity qorallarьn eşləp cьqardь həm xəzer bu qoral kənbatьş hava suqьşьnda zur uŋьşlьqlar belən qullanьldь.

3. Bol'şeviklarnьŋ əzleksez heçymnərе. doşmannь ber nindi də eşlekle uŋьşlьqqa ireştermədе. Sovet qəskərenen qanь qьna tygelde, bik kyp sandaqь saqlьq kəclərе juq itelde. Stalinnьŋ Germaniəgə kisken basьm jasarlьq xəle juq.

Şulaj itep ingliz-amerikalьlarnьŋ arzanlь çiŋygə ьşanqan əmetlərе kiselde. Berektəşlərnen xəzinəsendə berdən ber jul bulьp barь tik Jevropanьŋ kənbatьşьnnan kerygə isəp totu qьna qaldь. Kyrenekle kyzətycelərnen fikerencə, xəzerge tuqan avьr xəllərdən qotьluda amerikalьlar əcen bərep kery ьşanьclь jul bulьp xisaplana. **Dimək. bu şulaj ikən. irtəme-soŋmь alar bərep kery caralarьn kyrəcəklər. Germaniə kənbatьşqa yzenen qaraşьn təbəp həm bu vaqьtqa nьq xəzerlənyendə davam itə.**

Əgər də bərep kery vaqiqəse bula qalsa, Germaniənen qorallь kəcenə zur sьnav bulacaqьnьŋ çiddilegen Germaniədə berəv də kimetep kyrsətmi. Doşman yzenen əikən karta sьna ьşanьp eş itə həm bu ujь çinel bulmajacaq. Şul uq vaqьtta Berlində Germaniənen uŋьşqa ireşəcəgenə bik nьq ьşanalar. Bu xəlne Germaniə — Sovet frontь taqьn da nьqraq acьqlap kyrsətə. Cənki Germaniə saqlanuda. kyp sanda bərep keryne tuqtata alu ostalьqь belən eş itə belə.

Suqьşnьŋ tamamlanuьna nьq tə'sir itə torqan əc faktnь ajruca iskə alьp kitərgə kirək:

Legioncьlarьbьz Rathen kurortьnda — Uffz. Philipps fotosь

Jal jortь acьldь

1 nce aprel. Ƣadəttəgecə kɵnbatьşta dingez tə'sire belən kyk jəze tomanlanьp tora.

Idel-Ural legionьnьꞑ N. batalionь legioncьlarь ɵcen jal jortь ojьştьrьlu. Legioncьlar tarafьnnan zur şatlьq belən qarşь alьndь. Rotalarda bilgeləngən vəkillər Mezer avьlьna — jal jortьnьꞑ acьlu uꞑajь belən bulacaq kinəşməgə kildelər.

Alar, legionnan kilyce vəkillər, tigez saflar belən jal jortь aldьna kilep tuqtadьlar. Şul arada alarnь qotlaƣan sьman kyk jəzendəge tomannar tarala başlap, jaz qojaşь alarnь yzenen ençe nurlarь belən irkələde.

Batalion komandirь, jal jortьnьꞑ acьlu uꞑajь belən, legion vəkillərenə qotlav notьqь səjləde. Alar, jьlmaju aşa kapitannьꞑ səjləgənnərennən qənaƣət bulularьn aꞑlatьp, saflardan cьqtьlar da jal jortьnьꞑ ecke qorьlьşьn qarьj başladьlar. Bylmələrdəge irkenlek, jaqtьlьq, uꞑajlьlьq həm cihazlar — barьsь da ajrьm tə'sir qaldьrьrlьq ide. Berazdan vəkillər, tərtip bujьnca barьp, jal jortьnьꞑ aş bylməsenə kerdelər. Qunaqlar ɵcen xəzerləngən təmle aşlarnь aşarƣa utьrdьlar. Batalion komandirь, jal jortьn acьp ciberydə qatnaşqan legion vəkilləren qotladь, jal jortьnьꞑ vaqьtlьca tuƣan ɵjlərne almaştьrьp toruьn əjtte.

Anardan soꞑ batalionьnьꞑ tatar ofitserь da vəkillərne təbrikləde. Ul, legioncьlarnьꞑ ajrьm həm ƣomumi teləkləren ytəp, tormьşlarьn jaxşьrtuda səjasi həm xərbi belemnəren kytərydə hər vaqьt qajƣьrtьp torƣan batalion komandirьna kyp rəxmətlər belderde. Şul vaqьt muzьjkacьlar bylege, ƣьlь orkestrьda tatar milli kɵjləren başqarьp, taqьn da tuƣan ilne iskə tɵşerde. Legioncьlar Idel-Uralnь azat itkəc, bulacaq tormьşnь kyz alƣa kiterdelər, xalqьbьznьꞑ hər nərsəgə sələtle ikənlegen kyrsəttelər.

Menə berəv bij. Anьꞑ çinel xərəkəte, qьlanьşlarь qarap utьrucьlarnьꞑ diqqəten yzenə tarta, başta bulƣan terle ujlarnь onьttьra. Vəkillər, kyꞑel acqannan soꞑ, işek aldьna cьqtьlar. Alar jaz maturlьƣьna terelə başlaƣan aƣaclarƣa qarap soqlandьlar.

Vəkillər jaꞑadan jal jortьnьꞑ aldьna tezeldelər. Batalion komandirь, alarƣa əkren iskən çil belən çilferdəgən Bɵjek Germania həm Idel-Ural bajraƣьn kyrsətep:

— Bu — seznen vatanьbьz Idel-Ural bajraƣь. Ə ikencese — Bɵjek Germania bajraƣь!, — dip, jomƣaqlav syzen başladь. Ul syzen dəvam itep:

— Idel-Ural bajraƣь seznen tuƣan ilegezne iskə tɵşerə həm bu jal jortь vaqьtlьca seznen tuƣan ilegezne almaştьrьp tora. Jal itegez! Tazarьbьz! Kecləregezne nьq saqlaьbьz, çiny səƣəte kɵnnən-kɵn jaqьnlaşa! Sez, irekle həm sələtle kerəşcelər doşmanƣa soꞑƣь bərməne jasavda zur rol' ujnajacaqsьz. Çiny, hic şiksez, bezdə — turьlьq həm dereslek ɵcen kerəşycelərdə bulacaq. Azat Idel-Uralda bu tarixi kɵnnərne iskə alьrsьz, tuƣan ilegezne həm xalqьbьznь azat itydə qatnaşqan kerəşcelər buluьbьz belən ƣorurlanьrsьz, seznen isemnər tarix bitlərenə məꞑge betməslek xəreflər belən jazьlьrlar!, — dide ul.

Komandirnьꞑ səjləgən syzləre legion vəkillərendə zur tə'sir qaldьrdь, alarda doşmannarƣa acu, çinygə omtьlьş xisləren taƣьn da nьƣraq qabьzdь. Avьr kerəşlər arƣьlь kilgən ireknen nicek tatlь bulacaƣьn, Idel-Ural xalьqlarь ƣailəsendə synməs bəxetlər qabьnacaƣьn, şatlьqlь kɵnnər başlanacaƣьn kyz aldьna kiterep, vəkillər kilgən urьnnarьna — german xərbi komandalьƣь tarafьnnan tapşьrьlƣan suƣьşcan burьclarnь ytərgə qajtьp kittelər.

B. Aqcişmələ

Soꞑƣa qalƣan xat

Tormьş dulqьnnarь mine jьraqlarƣa, jьraqlarƣa alьp kittelər. Ɵzelep səjgən jarьm, ƣɵmremne ciksez maturlьqqa, bəxet-şatlьqlarƣa kymgən səjekle Ravzam da inde janьmda juq. Kyzlərennen qarasь kebek nazlap ystergən ullarьm da kyz jəşləre aƣьzьp minnən ajrьlьp qaldьlar... Ə min jьraqlarƣa kittem. Minut sajьn, adьm sajьn məƣnəsez ylem kɵtep jɵrgən suƣьş qьrlarь da, əsirlər lagerь da inde artta qaldьlar...

Jaꞑa Jevropanьꞑ yzək şəhərenə baru julьnda miꞑa berence tapqьr bularaq Varşavada bik az ƣьna bulьrƣa turь kilde. Həm monda min beznen jaqtaş, milli azatlьq kerəşebeznen səjekle batьrь Ƣarif Bik Kəriminen monnan bernicə jьl elek vafat bulƣanьn, Varşava meselman ziaratьna kymelgənlegen işettem. Işettem də anьꞑ izge ruxьna xɵrmət jɵzennən ziaratƣa kittem. Baş ocьna zur taş utьrtьlƣan, ul ujьlьp iskecə maturlap jazьlƣan. Bu taş jardəmendə min Ƣarif Bik qəberen bik tiz taptьm. Jɵrəgemne qьsqan avьr qajƣь tə'sirendə qəbre janьna barьp utьrƣac ta, bajtaq vaqьtlar şul kileş tьn qaldьm. Ƣarifnьꞑ qəharman şəxse kyz aldьmda tora kebek buldь. Jɵrəgemnen tɵbennən kytərelgən acь xəsrət tavьşьn basarƣa teləp Qor'ənnən belgən in ozьn syrəne uqьp, anьꞑ şəhit izge ruxьna baƣьşladьm. Bu — Ƣarifƣa bulƣan kersez ixtiarьmnьꞑ tьşƣa bɵrep cьquь ide. Min ziaratta bajtaq bulƣanmьndьr, axrьsь: hotelgə qajtqanda vaqьt bajtaq soꞑ ide inde. Şunnan min şuşь xatьmnь jazarƣa buldьm:

Ƣarif!

Sin mine kicer... Min siꞑa berence tapqьr xat jazam, ul da soꞑƣь qalьp cьqqan buldь. Beləm, sin minem bu xatьmnь uqьmassьꞑ, ləkin minem xatьmda bulƣan cьlь xislərem siꞑa barьp çitərlər... Sin mine kicer! Şulaj da min bu xatьmnь jazam. Cɵnki sin beznen belən. Cɵnki sin ylmədeꞑ həm ylməssen də! Xalqьmnьꞑ doşmannarьna qarşь qurqusьz maqtavlь kerəş utьnda janƣan sinen izge ruxьꞑ beznen belən bergə jəşi. Əjje, millətemnen bəxetle kiləcəge, barlьq qollьqlardan, kimsety-məxrumleklərdən tulь azat bulьp yzbaş dəvlət ravesendə jəşəve ɵcen ajavsьz qatь kerəş alьp barucь batьrlar arasьnda sin də bar.

Sinen menə şul xɵrmətle ruxьꞑa, kiler buьnnar tarafьnnan tirən ixtiram belən teldən-telgə səjlənəcək batьr danьꞑa min bu xatьmnь jazam. Tik nicek sine atьjm? Nicek siꞑa dəşim?! Sin minnən olь. Şulaj bulƣac Ƣarif abьj dimme? Əllə yzennen tuƣan-yskən ƣyzəl Çajьq, Saqmar bujlarьnda qullanьlƣanca „abzьj" syze belən dəşimme?

Iranlьlarnьꞑ Firdəvsi atlь ber bɵjek şaqirləre bar. Bɵten dɵnja matur ədəbiatьnьꞑ tinsez çəvhərlərennən berse bulƣan məşhur „Şahnamə" şul Firdəvsi içadьnьꞑ soqlandьrƣьc çimeşe. Ul beznen zamannardan ber men jьldan artьqraq elek jəşəp ytkən. Ləkin anь kem genə iskə alsa da ismenə nindi də bulsa berər olьlav syzen quşьp jərtmi. Ə monnan 1000 jьllar elek yzenen zamandaşlarь kebek Firdəvsi genə dip atьjlar həm jərtələr. Dimək ul — jьllarƣa qьna tygel, zamnannar ytye belən də qartlьqnь belməstən jeget bulьp qalƣan həm məꞑge şulaj Firdəvsi bulьp jəşər də!

Sinen ismenə abьj, abzьj olьlavlarьn quşsam, bu sine qartajtu bulьr ide bit?! Bu — Sinen ismenne, sinen eşenne qartajtuƣa taban ber adьm bula tygelme soꞑ? Əlbəttə, şulaj. Ə sin bit juƣalmas, ber vaqьtta da tuzan-tufraq qaplamas izgeleklər eşləp kitteꞑ. Sin bit xalqьbьznьꞑ ontьlmas batьrь bularaq millətemnen azatlьq kerəşe julьnda şəhit kitteꞑ!

XIX ncь ƣəsr jɵznen qujь qaraꞑƣьlьƣьnda ƣomer kicerep tə xalqьbьznьꞑ bəxetle, azat, şat tormьş qoruь julьnda qajƣь tə zur, qajƣь tə qimmətle xezmətləren bezgə bylək itkən bɵjek ƣalimebez Qəjum Nasirinьꞑ tuƣanьna 120 jьllap bula. Şulaj da anьꞑ turьnda jazucьlar, səjləvcelər: „Qəjum Nasiri" — dip kenə jertələr. Cɵnki ul da Firdəvsi, Ibne Sinalar kebek ber qajcan da qartajmajacaq, ontьlmajacaq çan bulьp jəşəp ytkən!

Sin də, Ƣarif, isemnəren ele genə jat itkənem bɵjek zatlar kebek millətemnen il kygendə məꞑge jəş, vaqьtsьz şəhit bulƣan məꞑgelek batьr bulьp jəşəjəcəksen!

Ƣarif!

Idel-Uralda beznen istiqlal kerəşe bol'şevizmnьꞑ qanlь qulь belən bastьrьlƣac tə sin bu kerəşne, qulьꞑa qoral alьp dəvam itterdeꞑ. Ə menə ber kɵnne mərxum Ibrahim mirza Terequlof (qodan Ibrahim mirzanь bəlki xəterlisendər? Menə şul) bezgə kilep Qulçaƣa (Kɵnçьƣьş Tərkstanƣa) baru julьnda sinen qulƣa alьnuьꞑnь tirən, qajƣь belən bezgə səjləde. Taşkent şəhərendə zindanƣa boƣavlanьp jabьlƣanьꞑnь belderde. Sinen jazmьşьꞑ, xəjatьꞑ ɵstendə zur qurqьnьc asьlьndь. Bez barьbьz da sinen batьrlьƣьꞑ aldьnda baş iep, kersez kyꞑelebez belən siꞑa tiz kendə qotьlu telədek. Bol'şeviklar sine ylemgə xɵkem ittelər. Bu beznen barьbьz ɵcen də əjtep betergesez avьr jara buldь. Sine, şulaj bik jəşləj ɵzeləcək matur xəjatьꞑnь ciksez qьzƣandьq.

Ləkin Bɵjek Təꞑrebez sinen jəşləj ylyenne teləməde. Xalqьꞑnьꞑ kersez saf kyꞑelennən kytərelgən izge, pak teləgen qabul itte ul. Soꞑьnnan bol'şeviklar tarafьnnan çəzalanьp yterelgən Mɵnəvər qarьj jardəmendə siꞑa bu ylemnən qacьp qotьlьrƣa nasьjp buldь. Siꞑa taqьn-taqьn zurraq uꞑьşlьqlar teləjdek.

Sin, Ƣarif, bol'şeviklarƣa qarşь kytərgən ytker qьlьcьꞑnь həm tez atucь mьltьqьꞑnь taqьn da qulƣa alьp qanlь, tigezsez, ləkin maqtavlь azatlьq kerəşe saflarьna atьldьꞑ. Sinen bu tigezsez batьrlьƣьꞑnь kyrep bɵten millətebez ƣorurlandь. Sin patşalьq Russiəse qul astьnda izelgən, jəhyd-bol'şevizm əsirlegendə qan-jəş aƣьzьp oşavsьz kimsety, məxrumleklərdən avьr ingrəvce bɵten tɵrek-tatar xalqь azatlьƣь ɵcen qurqusьz, qavsavьz, doşmanƣa qarata şəfqət-ajavsьz belməs batьr suƣьşcь bulьp ƣomrenne bɵjek danƣa kymden. Soꞑьnnan sin bulƣan milli kerəş saflarь da bol'şeviklar tarafьnnan tuzdьrьlƣac, kiler kɵnnərgə kɵc çiu ɵcen Əfƣan, Iran illəren çəjəv ytten. Bu qələmen də sinen qəçəp ytker, qəçəp ocls bulьp cьqtь. Doşmanьꞑ jɵrəgenə ajavsьz qadala tordь ul.

Ə min kyp million tuƣannarьꞑ belən bergə ildə qaldьm. Torƣan sajьn il

Stalin taƣьn aldьj almas!

Stalin „sojuz çəmhyriətlərenə irekle lek" birergə, „milli qəskərlər ojьştьrьrƣa" həm sojuz çəmhyriətlərə ɵcen „mɵstəqil cit il eşlərə xalьq komissarlarь buldьru" turьnda Sovetlar sojuzьnьꞑ tɵp qanunьn yzgərtkən vaqьtta, hic şiksez, Sovetlar sojuzьndaƣь terle millət xalьqlarьn taqьn ber qat aldavnь kyz aldьnda totьp eş itte. Sovetlar sojuzьndaƣь xalьqlarƣa qarata bulƣan çinajətcel, xəjləle səjasəten ul, taƣьn eşkə çigep, Germania qəskəre belən qulƣa qul totьnьp, yzlərenen mɵstəqillekləre ɵcen kerəşyce Tatar, Tərkstan, Azərbajçan, Tɵnjaq Kafkaz həm bik kyp başqa millətlərnen kerəş kecləren jomşartьrƣa ujladь.

Tatar xalьqьnьꞑ mɵstəqillegen, kerəşcə milli qəskəren tezərgə jɵrgən in aldьnqь tuƣannarьbьznь Stalin palaclarьnьꞑ atuьn, sərgennərgə çibəryen bez bik jaxşь xəterlibez. Xɵzer jəhyd-bol'şevizm xakimiətlege xalьq kyzennən tɵşə başlaƣac, tatar həm başqa millətlər yzlərenen kyꞑelle qəskərlərə belən bol'şevizmƣa qarşь cьƣьp, Germania qəskəre belən ber safta torьp mɵstəqilleklərən davlьj başlaƣac, Stalin yzenen çinajətcel səjasəte belən bol'şevizm xakimiətlegen saqlap qalu carasьna kereşte.

Stalinnьꞑ bu səjasəte jəhyd-bol'şevizm qul astьnda izelgən SSSR xalьqlarь ɵcen bik acьq həm vaqьtlь ber səjasət ikəne bilgele.

Beznen legioncьlar bol'şevizm diktatorlьƣь tizdən ajaqtan jьƣьlacaƣьna nьq ьşanьc belən qarьjlar. Şunьꞑ ɵcen bez german soldatlarь belən ber safta, jaꞑa azatlьq xərəkəte jaƣьnda torьp, xalqьbьznь cьnnan da irekle, bəxetle bulus ɵcen yzebezne ajamьjca kerəşəbez.

Çiny Germania jaƣьnda bulacaq — bez çinəcəkbez! Stalin hər xəldə bezne jaꞑadan aldьj almas!

Leg. Ƣabdulla

tənenə yzenen qanlь tьrnaqlarьn haman-haman nьqraq batьra barqan jəhyd-bol'şevizm əsirlegendə xisapsьz xurlav, kimsety, avьr qəzaplar həm oşavsьz çəber-zolьmnar acьsьn tatьdьq bez. Beznen bik kybebez bu avьrlьqlarqa tyzə almьjca, arabьzdan qajьt tə ytə irtə juqaldь. Alarnьn cəcək atarqa bərelengən matur xəjatlarь Məskəvnen qanlь qulь belən vaqьtsьz ezelde, kyp jьllardan birle ypkə cire belən azaplanucь Kamil abьjьn, başqa bik kyplər kyk, NKVD nьn çir astьnda həlak buldь. Xalьq ecen, millət ecen beten qemerleren baqьşlaqan, il qarşьnda qajət tə bejek xezmətlər kyrsətkən xərmətle Rizatdin, Fatьjx abьjlarьn qartlьq kennəre də əjtep betergesez ajanьc buldь. Alar maddi-məqnəvi bik zur məxrumleklər izyendə jəşədelər həm şul avьr kimsetely ecendə jərəklərenen tirən sьqranularь belən bu denjanь qujdьlar . . .

Ul jьllardaqь sinen qələm xezmətən tudьrqan içad fikren, dərt-əmetlərən, xial-teləklərən, doşmanqa bulqan ciksez tirən nəfrətən, anь qinav, jaralav ostalьqьn mənge jəşər. Alar kiler bu ьnnar ecen sinnən qalqan ciksez zur ruxani bajlьq, ciksez baj fiker, teləklər, kiləcəkkə bulqan kecle ьşanular mirasь bularaq mənge jəşəjəcək həm sinen millətem, xalqьm julьnda ylməs bejek dan belən cəcək atar caqьnda şəhit kityenne məngeləştərəcək!

Qarif!

Tьnьc joqla! Izge teləkləren in jaqьn kiləcəktə cəcək atacaqьna sin ber nicek tə şiklənmə!

Qarif! Bu denjadan sina xat jazucьlarnьn min berencese buldьm, buqaj. Jərəgemnen in ecke təplərennən kytərelgən çьlь xislərem dulqьnьnda onta jazqanmьn. Monьn ecen sin mine kicer. Bəxete ecen tinsez qemrenne bylək itkən terek-tatar xalqьna bejek Idel-Ural dəvləten tezy kerəşe saflarьnda bejek dan belən biləgən maqtavlь urnьn buş qalmadь. Anь xəzer, jəhyd-bol'şevizm çəhənnəmennən qotьlqan unar men batьr kerəşcelər tutьrdь. Juq, bez jalqьz tygel! Bez bygen xalqьbьznь qollьqta totqan çəberzolьmnarqa, qollьq boqavlarьna, bezne izep kilgən qasьrlarqa, zamannar qaranqьlьqьna qarşь, bezne millət bularaq jəşəvebezne betererge teləgən jəhyd-bol'şevizmqa qarşь kytəreldek.

Qarif!

Sine ylgən dь min jalqьş işetkənmen. Juq, sin haman-haman isən! Sinen ecen, sinen soqlandьrqьc matur ruxьn ecen yly — cit, jat nərsə. Xalqьm istiqlalь, anьn dəvlət bularaq ojьşuь ecen qədel həm maqtavlь kerəş, axrь beznen ecen qajət tə zur, tarixi çiny belən betəcək qorallь kerəş alьp barucь millətem batьrlarь arasьnda sine də kyrəm min. Bu jaqьn kiləcək zur çinylərenə bezne sinen ylməs batьr ruxьn çanlandьra. Soqlandьrqьc dan belən ytkən sinen qemer julьn beznen ecen jazqь matur tan bulьp jaqtьrьp jata! Sin bezne ruxlandьrasьn, sin bezne zur çinylərgə caqьrasьn, qasьrlar ycen afьrqa endisen, jul urtada qalqan teləklərenne çirenə çitkerergə deres, turь jul kyrsətəsen!

Qarif!

Tьnьc jat! Tuqan-yskən tarixi Çajьq — Saqmar bujlarьnnan, qəziz xalqьn arasьnnan, qəderle həm xərmətle tuqannarьnnan jazmьşьnь acь quşuь bujьnca, jat-cit jьraq tufraqlarqa kymelden . . . Tьnьc bul, kene çitkəc bez sinen qəbrenne matur Idel-Uralqa, xərmətle atan qəbre janьna kycererbez! Sinen səjəklərenne tiz kennərdə tuqan tufraqьn qocar!

Y. Nauruz

„Sotsializm" budzetь

„Bəxetle SSSR"nьn juqarь Sovetьnьn 10 nсь sessiəse, 1944 nce jьlqь budzet məs'ələləren „qaradь" həm anь təsdiq itte. Finans narkomь Zverefnьn notьqь, çanlь fiker alьşular həm ajrьm palatalar bujьnca qul kytərylər həmməse cьn parlamentta kebek buldь. Vəkillər ber tavьş belən budzetnьn kerem həm cьqьm eleşləren qabul ittelər; hərber keşe yz kece çitkəncə fiker alu cьqьşlarьnda jalaqajlanьp, Stalinqa birelgənlegen həm budzet tə'mine belən xalьq tormьşь ysyen, jaxşьlanuьn kyrsətergə tьrьştьlar.

Xalьqlar arasьnda Stalin jasaqan suqьş maşinasьna xəjran qalqan ber qatlь keşelər bar. Anar qəçəplənergə kirəkmi! Suqьş başlanqancь, jəqni 1940 nсь jьlnьn dekəbr ajьnda, tьnьc başlanqan 1941 nce jьl ecen birelgən suqьş cьqьmnarь dəvlət budzetьnda 70.9 milliard sum buldь. Bu sannarnьn zurlьqьn Zveref ьzьqьşьnnan kyrəbez. Anьn əjtye bujьnca, suqьş alьp baru cьqьmnarь 1942 nce jьlda 108,4 milliard sum, ə 1943 nce jьlda aldaqь sanavlar kyrsətye bujьnca 124,7 milliard sum buldь. Ikence terle əjtkəndə, suqьş vaqtьndaqь suqьş cьqьmnarь ysye, sonqь tьnьc jьl belən cьqьmnarь çьqarqanda, ike eleşkə də çitmədi. Şulaj itep bez, suqьş aldьndaqь Stalin pressь astьnda qaldьrьlьp həm beznen çan-tirlərebezne aqьzьp, Kreml' həm suqьşcan bol'şeviklar, kiləcək qanlь suqьşqa xəzerləndelər. Suqьş aldьnnan „saqlanu" ecen dip bezdən sыrьlqan milliardlar həm Stalinnьn kece bik qimmətkə teşkənen bez əle onьtmadьq.

Zveref səjləye bujьnca, „SSSR dəvlət budzetьnda xalьq salьmnarьnnan kiləcək kiler 34,3 milliard sum itep qaraldь". Bu az əle! Taqьn da „irekle rəveştə zajomqa jazьlu həm yzlərenen patriotlьqьn kyrsətylər" bar. Kyrəsen, zajom cьqaru julь belən 1944 nce jьlda taqьn da 30.3 milliard aqca xalьqtan tartьp alьrqa bilgeləgənnər!

Budzet eşlərе bujьnca estəmə cьqь jasap, budzet komissiəsenen predsedatele Nikolajeva cьqtь:

„Iptəş vəkillər! 1944 nce jьlqь dəvlət budzetьn qarap, SSSR budzet komissiəse, buzetnьn fajda eleşen: 4.010 milliard sumqa ysterelyen Juqarь Sovet tarafьnnan raslanuьn teli".

Kemdən həm qajdan alьnьrqa tieş! Haman da şul uq mesken, bəxetsez Sovet xalьqlarьnnan!

„. . . 300 million sum xalьq salьmnarьnnan . . ."

„100 million suma dəvlət zajomьnnan . . ." Sez sorarqa telisez: zajomnar monnan başqa da 30 milliard sumnan artьqьraq birələr, ul qьna çitmi mikən?

Anlatu ecen Klavdiə Nikolajeva kesəsenə kermi:

„. . . budzet komissiəse, kiləcək jana xərbi zajomnь budzet projektьna qaraqanda ber aj elek cьqarьluьn təqdim itə. Şunьn səbəple çiьlacaq aqcalarnьn ysye məmkin . . . Xalьq aqca saqlav kassalarьna salьnqan aqca xisabьnnan zajomnan aqca kerye 300 million sumqa arttьruьn təqdim itə (!!!)".

„. . . Aqca-əjber lotoriəse bujьnca 700 million sum . . ."

„Lotoriə xalьq tarafьnnan, əlbəttə, zur berdəmlek belən qarşь alьnacaq həm bu lotoria ytkənnərgə qaraqanda unьşlьraq bulacaq. (Nindi zur bəxet, ber palto, jaki galoş otsan!). Şunьn ecen budzet komissiəse, budzetta kyrsətelgən summanь azraq sanap, bu keremnərne 700 millionqa arttьrьluьn təqdim itə . . ."

„. . . məçbyri salьmnar bujьnca — 1260 million sum . . ."

Nərsə xisabьna? „. . . isertkec əjberləren satu planьn arttьru xisabьna . . ." Qajqьlь tormьştan Sovet xalqьnьn ecəse, kynel acsь kilə bit? Ə ul kynel acu ana 1260 million sumqa teşəcək.

„. . . beznen ildə dəvlət budzetьn tutьru ecen beten məmkinleklər bar" dip, Nikolajeva syzen betərə. (Şularqa oşaqan syzlər belən yzenen cьqьşьn Zveref ta betergən ide). „Bu məmkinleklər beznen məəssəsələrnen, transportnьn, elemtənen, kolxozlarnьn, sovxozlarnьn, juqarь eşləp cьqarularьnnan kilə (Sovet xuçalьqь „sotsialistik sektorь"nьn juqarь eşləp cьqarьşьn həm „fajdalьqьn" juqarьda jazьlqan sьjfьrlardan beləbez). Həm şulaj uq kyp millionlaqan xalьq anlь menəsəbət (qatь tyzemlelek) belən sotsialistik budzet aldьnda torqan jəkləmələren ytərgə tieş . . .".

Sessiə yzenen eşen Stalinqa sələm çibəry belən təmam itə.

B.

Beten kec bolşevizmqa qarşь kerəşkə

Front sьzьqьnьn kenbatьş Ukrainaqa həm Pol'şaqa jaqьnlaşuь belən, Krakoftaqь general gubernatorьna L'vof gubernatorьna h. b. xekymət idarələrenə xalьq mitinglarьnnan meraçəqətlər həm xatlar çibəry bik kybəjgən. Yzlərenen mitinglarьnda cьqarqan qərarlarьnda, xalьq bol'şevizmnan ilen saqlav ecen beten kecen birep eşlərgə, german xekymət idarələre belən ber julda namus belən xezmət itərgə xəzer toruьn beldergə.

Ukrainanьn jardəmce komitetь qərarьnda: — Bol'şeviklar kilgən xəldə: qollьq, çəber, ylem, vatu kiterəcəkləren bez beləbez. Cekistlar tarafьnnan tuqannarьbьz yterelgənen, sergengə qubьlqanьn, beznen milli, ədəbi, iqtisadi tormьşьbьzqa ni qədər çəberlər kiterelgənen bez onьtmadьq, — dip jazьlqan.

Xətta keckenə avьllardan kilgən igencelər belən bergələp mitinglar ytkərelə. Yzennən-yze tezelgən mitinglarnьn hər qajsьnda bol'şeviklarqa qarşь qərarlar cьqarьla.

L'vof şəhərenen zur zavodlarьnda həm fabriklarьnda eşləvcelər, Ukraina uqьtucьlarь, Pol'şa eşcelərе yzlərenen qərarlarьnda german xekymət idarələre belən berlektə eşlərgə cьn kyneldən teləgənnekləren belderələr.

German hava torped jərtyce ocqьclarьnьn unьşlarь

German juqarь komandalьqьnьn xəbər itye bujьnca, kencьqьşqa taba bara torqan ingliz-amerikalьlarnьn kecle qorallanqan xərbi kərvanьna german torped jərtyce ocqьclarь Alzir jarlarь bujьnda, tenlə belən, berence apreldə bik qatь heçym jasaqannar. Ul — bar jaqьnnan kyp sandaqь saqlaqьc kimələr həm betergec ocqьclar belən saqlanqan jək jərtyce, jəqni əjberlər taşi torqan kimələrdən həm transporttan torqan.

German torped jərtyce ocqьclarь şuşь transportnь Alzirnьn kenbatьştaraq Kaftenes sularьnda ocratqannar. Kərvannьn kecle zenit utь acuьna həm anь saqlarqa ingliz-amerikalьlarnьn tenge betergec ocqьclarь taşlanuьna qaramastan, german ocqьclarь alarnь kyzdən juqaltmaqannar.

7000 brt. su sьjdьrьşlь səvdə paraxodь tiz vaqьt ecendə batьrьlqan, monьn sonьnnan uq 17 000 brt. su sьjdьrьşlь ike zur tanker jana başlaqan. Alar, bik nьq zararlanqan xəldə, su estendə janularьnda dəvam itkənnər. Sonqь 20 minut arasьnda qomumi su sьjdьrьşlarь belən 50 000 brt. bulqan 8 transport həm jək taşucь kimələr bik nьq zararlanqannar. Alar da həlak bulqan bulьrqa tieş. Bolardan başqa ber betergec ocqьc saftan cьqarьlqan.

Belorussiədə banditlardan saqlanu

„Dejce ost-korrespondens" isemle gəzitə, xekymət idarələre tarafьnnan Belorussiədə xalьqь banditlardan saqlav turьnda xəbər birde. Bandit terkemnərenen anda xalьq tormьşьna zur avьrlьqlar kitrye hər kemgə məqlum. Ul terkemnər xərəkətennən qotьlunь, tьnьc eşlav şartlarь tabunь xalьq yzenen in zur teləge dip tanьj. Xalьqnьn bu xisen acьq anlaqanlьqtan, german xekymət idarələre, igence həm eşcelərgə yz yzləren banditlar heçymennən saqlarqa məmkinlek tudьrьr ecen xalьqqa qoral tarattь. Yz torajqьn həm yz qailəsen banditlardan qoral belən saqlav, hər kemnen yz vazifasь dip tanьla. Əgər də igence yzenen milken, çiren banditlardan qoral belən saqlap qala ikən, şul vaqьtta qьna ul yz milkenə yze xuça bulьp qala ala.

[illegible] post [illegible]

Milli fond təzy tərtibe

Greifswald şəhərendə bulьp ytkən tərek-tatar xalqьnьn Qorьltajь сьqarqan qərar bujьnca, milli kərəş berlegenen prezidiumь milli fond təzy tərtiben qabul itte.

Şuşь avьr suqьş vaqьtьnda beznen kyp tuqannarьbьz tuqan illərennən ajьrьlьrqa məçbyr buldьlar. Jəzləgən, menləgən keşelər yzlərenen tazalьqьn juqalttьlar. Menləgən tərek-tatarlar bol'şevizm zolьmьnnan qacьp Jevropaqa, cit illərgə сьqьp kitərgə məçbyr buldьlar. Bezdən jardəm kətkən, moxtaçlьqta jəşəvce tuqannarьbьzqa kirəkle jardəm biry, beznen hər qajsьbьznьn burьсь. Suqьş məjdannarьnda xalьq bəxte əcen kərəştə jaralanqan jaki qəriplənqən tuqannarьbьznьn tormьşьn jaxşьrtu, beznen izge burьсьbьz. Jətim qalqan sabьj balalar da beznen jardəm belən tərbiələnergə tieşlər.

Beznen ber az, ləkin daimi rəveştə aqca biryebez, milli fond tudьra ala. Ul fond, berencedən, qьjьnlьqqa ocьraqan qərdəşlərebezgə jardəm itərgə məmkinlek birer, ikencedən, beznen kirəkle milli ixtiaçlarьbьznь ytərgə məmkinlek tudьrьp, milli azatlьq əcen kərəşnen taqь da kəcəjyenə səbəpce bulьr.

Milli fond çiu tybəndəge jullar belən ytkərelergə tieş:

1) Daimi rəveştə hər ajlьq, jəisə atnalьq, un kənnek alьnqan aqcadan 1 % milli fondqa qaldьru belən.
2) Milli azatlьq əcen kərəşkə unьşlar teləvcelərnen irekle rəveştə milli fondqa aqca biryləre belən. Xezmət xaqьnnan milli fondqa daimi aqca tylərgə tybəndəge keşelər tieşle:
   a) Idel-Ural xalьqlarьnьn zavodlarda, fabriklarda, avьl xuçalьqьnda h. b. urьnnarda eşləvce, Bəjek Germaniə həm anьn berektəşləre illərendə jəşəvce bəten eşcelər həm urьnda torucьlar.
   b) Idel-Ural xalьqlarьnьn bəten legioncьlarь həm ofitserləre. Bolar sanьna tatar legionьnda, eşcelər batalionьnda həm xərbi byleklərdə bulucьlar kerə.
   c) Idel-Ural xalьqlarьnьn Jevropa illərendə tərle mə'əssəsələr, jə isə kibetlər totucьlarь.

Milli fondqa sərmajə çiu tərtibe

1) Xərbi byleklərdə milli fond aqcasьn şul byleknen komandalьqь tarafьnnan təqəjenləngən məxsus keşe çia.
2) Eşcelər, xezmətcelər həm ajrьm xuçalar arasьnda milli fond aqcasьn milli kərəş berlege tarafьnnan təqəjenləngən keşe çia.
3) Irekle rəveştə birelgən aqcalarnь birycelər yzləre Bankqa milli fond ismenə çibərergə tieşlər. Banknьn isme həm milli fondnьn andaqь aqьm nomerь sonьraq Idel-Ural gəzitendə iqlan iteler.

Milli fondnь saqlav həm sərmajəne totu

1) Milli fondnь bankta saqlarqa həm anьn kerem-сьqьmьn şunьn xisabь aşa ytkərergə.
2) Milli fondnьn aqcasьn totunь həm anьn xisabьn alьp barunь milli kərəş berlegenen ber keşesenə məs'yliətle rəveştə tapşьrьrqa. Bəten kerem həm сьqьm məxsus kəqəzlər belən berketelergə tieş.
3) Məs'yliətle keşe milli fondnьn kereme həm сьqьmь turьnda qətqi xisap alьp bara. Hər ajda milli kərəş berlege qarşьnda xisap birə.
4) Milli fondnь totu əcen milli kərəş berlege qabul itkən məxsus tərtip qullanьla.

Beznen xalьq yz əstennən kyp avьrlьqlar ytkərde. Şunlьqtan moxtaçlьqqa ocraqan jətimnərgə, kərəş julьnda tazalьqьn juqaltqannarqa, qartlarqa, xatьn-qьzlarqa jardəm itydən beznen hər qajsьbьz da citkə tajmas. Əgərdə bygen taza ikənbez, irtəgə yzebez də qьjьnlьqqa ducar buluьbьz bik məmkin. Bigrək tə xəzerge avьr suqьş vaqьtь milli fond təzərgə bezne aşьqtьra. Milli fond təzydə aktif qatnaşuьbьz həm anьn məmkinlegen başqalarqa anlatuьbьz beznen hər qajsьbьznьn izge burьсь bulьp sanalьrqa tieş.

Idel Ural
tərek-tatarlarьnьn Milli
kərəş berlege prezidiumь

1. Kənbatьşta Germaniə qəskərləre kyp mərtəbələr zur çinyələr qazanqan, german — sovet frontьnda şulaj uq Afrikada bik avьr şartlarda yzləren tanьtqan keşelərnen julbaşcьlьqь astьnda tora. Bu polk çitəkcelərnen qimmətle strategik həm taktik təçribələrenə baj həm iə bulularьna xətta hər ilnen xərbi başlьqlarь kənəşep qarьjlar. Alarnьn doşmannarь — Əjzenhover, Aleksandr həm başqalar suqьş teatrьnьn ber genə byleqendə də alar yzlərenen Germaniə suqьş başlьqlarь kebek itep kyrsətə almadьlar.

2. Germaniə qəskəre jəş kərəşcelərdən ojьştьrьlqan, alar kəncьqьşta həm kənbatьşta zur sьnavlar uzdьlar həm suqьşnь alьp baruda in jana metodlarqa, təçribələrgə iə bulьp toralar. Alarnьn yzləren əsten itep kyrsətməgən ber genə suqьş bylege həm vaqiqə də juq, alar hər qajsьnda da yzlərenen çegərlekle bulularьn kyrsəttelər. Alar kəncьqьşnьn ciksez qarlь qьrlarьnda, Balqan tavlarьnda, Afrika qom səxralarьnda hər tərle doşman belən kərəşergə həm çinərgə əjrəndelər. Germaniənen bəjek xərbi filosofь Klavzevits: „Suqьşta təçribəle bulu qəskərnen in qimmətle sьjfatь bulьp xisaplana həm bu sьjfat qəskərgə polk başlьqь tarafьnnan birelmi" — dide. Bu təçribəgə Germaniə qəskəre tulьsьnca iə bulьp tora.

3. Germaniə soldatlarь kənbatьşta ni əcen suqьşqannьqlarьn bik jaxşь anlьjlar. Ingliz-amerikalьlarnьn jallanqan qəskərləre monь belmilər. Jevropada alarnьn ni eşləre bar. Şunьn belən bergə Germaniə soldatlarь nərsə əcen kərəşyləren bely əstenə həm kemgə qarşь kərəşkənneklərен də jaxşь belələr. Hic arttьrmьjca əjtkəndə, Germaniə qəskərləre german şəhərləren çimeryce həm german suqьşcьlarьnьn qailələren avьr xəlgə təşeryce Angliə—Amerika qəskərləre belən jaqьnnan tanьşu vaqtьn sabьrsьzlьq belən kətələr. Dimək, Jevropanь jaqlavcь, ruxani jaqtan həçym itycegə qaraqanda, kyp əsten tora.

Kənbatьştaqь xəllərgə əstən-əstən kyz taşlap сьqqanda da, bez hər urьnda da avьr kərəşne vəqdə itkənen kyrdek, şunьn belən bergə bik kyp nərsələr kyrsətə. Şunьn əcen in saq kyzətycene də tьnьclandьrьrqa tieş. Kənbatьşta kətelə torqan vaqiqə Jevropa əcen xəl qьlьnu vaqtь bulьrqa tieş. Həm şunьn belən kənbatьştaqь vaqiqəne xəl itygə də xəzerlənelacək.

Xikmətullanь kyrgənnəre

„Xikmətullanьn kyrgənnəre"n uqьqac, qajber pessimestlar: — Juq, bu bulqan nərsə tygel, ber jazucьnьn fantaziəse" — dip ujlarlar. Ləkin başta uq sezgə əjtep qujam. Xikmətullanьn kyrgənnəre tormьşta bulqan, dərestəndə сьn nərsələr. Anьn tormьş julь, tulь biografiəse belən uqucьlarnь sonqaraq tanьştьrьrqa ujlьjm. Şulaj da bernicə syz əjtmi kitə almьjm. Xikmətulla XX ncь qasьrnьn in şatlьqlь, in kynelle keşelərennən berse. Ul beznen qasьrda kyp keşelərnen başь-ajaqь belən səjəsətkə batularьnnan baş tarttь. „Şatlьqta — kəc, şatlьqta — bəxet"-digən xalьq məqalen yzenə tormьş majaqь itep aldь.

Xikmətullanьn başьnnan kicergən xəllərne səjləven, min qajqьxəsrətemne, aşav-ecyemne, joqьmnь ontьp, tənnər bujь tьnlap jərdem. Sez taqь: — Mondьj əkiətlərne işettek inde, — diərsez. Mona hic qarşь kilmim. Xikmətulla belən ber min genə tanьş tygel. Anьn dusişləre, tanьş-beleşləre bəten çir şarьna taralqan. Ul çir jəzen jərep, acьp, „sudan, uttan həm baqьr kəpşələr aşa" ytkən keşe.

Qьzqanьcqa qarşь sonqь jьlda min anьn belən kyreşə alqanьm juq əle. Qajda jərider, suqьş jьllarьnda nindi qəzaplar cigəder? Xəzergə ansьn əjtə almьjm... Ləkin şunsьn beləm, ul juqala torqan keşe tygel, taqь ber kilep сьqar, minem borcьlqan kynlemne acar, dip ьşanam. Anьn belən sonqь mərtəbə savbullaşqanda, ul mina yzenen kyrgənnəren mətbuqat bitendə jazarqa rəxsət itte: — Minem jazu-sьzu belən mataşьrqa vaqtьm juq, yzen qara inde. — dide. Şulaj itep Xikmətullanьn rəxsəte belən bu istəleklərne jazarqa buldьm.

Keşelərne anlamassьn, alar ber vaqьtta da keşelərnen yzləre isən caqlarьnda alarnьn bəjekleklərен tanьmьjlar... Monьn səbəben min yzara kənnəşydən buladьr, dip anlьjm. Keşe ylgəc kenə ana həjkəllər salalar, zur romannar, matur şiqerlər jazalar. Bəjek həm bik aqьllь keşe ide dip maqtьj başlьjlar, Əjtersenlə, ul isən caqta alar anьn bu sьjfatlarьn belməgənnər!?

Ləkin min tormьşnьn bu səbəpsez (əjtəsem kilə-qədelsez) qadəte belən yzemnen rizalьqьma qul quja almьjm. Şuna kyrə də dustьm Xikmətullanь aşьqьc rəveştə, ikence tərle əjtkəndə: isən caqьnda uq xalьqqa tanьtьrqa, ana tieşle bulqan bəjəne birep əlgerergə tьrьşam. Xikmətullanьn kyrgənnəren tulьsьnca mətbuqat bitendə qaldьru əcen sez uqucьlarnьn da jardəmennən əmet əzmim.

Q. TURAN

Kətelməgən bələ

Xikmətulla əjenə qajtьp barqanda Şihap dustьn ocrata:

— Əj, Şihap dus, belmisen! Min bygen yzemnen jumartlьqьm belən, yz-yzemə bələ taptьm əle.

— Nişləp?

— „Mitropol" sьraxanəsenə sьra ecep сьqьjm dip kergən idem. Cişengən caqta idəndən 50 sum aqca taptьm.

— Aqca tapqac bələ bulameni, quanьrqa kirək.

— Tuqta əle aşьqma. Sьraxanədə ber zur əstəlne urap minem dusişlərem utьralar. Min inde bu aqcanь alarnьn berərse juqaltqandьr dip ujladьm. — Kem aqca juqalttь?, — dip soravьma, alar kesələren tikşerep qaradьlar, barsьnьn da aqcasь urnьnda. Xuçaqa da əjtep qaradьm. Ləkin aqcanь juqaltqan keşene tabьp bulmadь.

— Şunnan?...

— Şunnan, min yzemnen jumartlьqьmnь kyrsəttem. Əgər də aqcanьn xuçasь juq ikən, barьqьznь da şul aqca xisabьnnan sьra belən sьjlьjm, didem. Barsь da riza buldьlar. Kynelle genə utьrьp, bergələp 50 sumnь ecep beterdek.

— Son, duslarьnnь sьjlaqac bik jaxşь bulqan. Əllə tapqan aqcanь tuzdьrqan əcen qajqьrьp jərisenme?

— Juq şul tuqan. Sonьnnan yzemnen kesəmne tikşerep qarasam, ul 50 sumnь yzem juqaltqan bulqanmьn ikən şul.

Qazan. Bişbalta bistəsendəge berence məxəllə məcete

Kemgə nərsə oxşьj...

..Təmgə həm təskə — tindəşlər juq". —dilər. Mona qarşь min də ber syzdə əjtə almьjm. Qajberəvləre: — Aj kyze... Bu zəngər kyzlərne əzleksez qarap torьr idem. Qajberləre: — Şombьrt kebek qara kyzlərne qəmremdə də onьtmas idem. — dilər. Berəvlər neckə, nəzek billər əcen tilmerep jərsələr, ikencelər simez, dereldəvek kebek selkenep torqan baltьrqa qarap tuja almьjlar. Kemgə niçekter, belmim. Ləkin beznen Xikmətulla simez xatьn-qьznь kyrə almьj, anьn məxəbbəte nəzek, neckə bildə... Nişlisen, bula bit acь tellər. Xikmətullanьn arьq xatьn-qьz belən jəryennən iptəşləre kəlep:

— Sin də qьz belən jərim disen. Ajaqь ajaq tygel salam kebek, — dip, anь yrtərgə kereşələr. Ləkin Xikmətullanьn berdə ise kitmi. Ul:

— Sez anьn təmen belmisez əle. Jabьq, qьznь qocaqlasan, jərəgenə jaqьnraq bula ul. — di.

Qьsqa xəbərlər

● Amerikanьn 7 ncе armiəsenen komandirь general Patton urnьnnan təşerelgən. Cənki anьn soldatlarnь yz qulь belən qinavьna qarşь kongresta zur tavьş kytərelgən.

● Filippin utravlarьnda, andaqь milli politsiə qəskərenə jardəm itər əcen, Japoniə xəkyməte anda grazdannardan qoralь tərkemnər təzərgə rəxsət birgən.

Çavaplь redaktor leg. Qiam Qəliet.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural"
Berlin W 7, Dorotheenstraße 64
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.

Атӑл-Урал

№ 6 | „Idel-Ural" хаҫатӑн чӑвашла хушӑмӗ | 15. Апрель 1944.

Пирӗн хушшӑмӑрта элекҫӗсене вырӑн ҫук

(Кавалери генералӗ Кестринг Н. батальонӗнчи легионҫӑсен умӗнче каланӑ сӑмахран).

Большевикла режим 25 ҫул хушши ССРС-чи халӑхсен чунне пӑтратрӗ. Вӑл режимӑн чи начарлӑхӗ — шанӑҫсӑрлӑх системи, провокатӑрлӑх тата элеклӗх пулса тӑрассӗ. Элек — Совет ҫыннисен хушшинче саралнӑ йывӑр чир.

Большевиксен тӑрӑшӑвӗ ҫынсенчен нумайӗшне службӑлӑ пӗлтерӗве элекрен уйӑрайми туса йанӑ. Ҫавӑнпа хӑш-пӗр чух легионҫӑсем, вӑл пӗлтерӗве элек пулӗ, тесе, мӗнле те пулин айӑп йӗ усал ӗҫ тунине хӑйсен пуҫлӑхӗсене пӗлтерме хӑраса тӑрассӗ. Анчах тепӗр тӗрлисем, ырӑ ӗҫ тунӑ пек шутласа, дистанцийе пӑхмасӑр тата элек сине никӗсленсе, тивӗҫсӗр тата тӗрӗсленмен кӑтарту параҫҫӗ. Ку пуринчен ытла йӗксӗклӗх пулса тӑрать. Ун пек элекҫӗсем — тӳррӗнех НКВД агӗнчӗсем, урӑх никам та мар, мӗншӗн тесен, вӗсен тӗллевӗ — ырӑ ҫынсен чысне варласси тата шанӑҫсӑрлӑх кӳресси.

Шел те пулсан, уйрӑм ирӗкҫӑр пайӗсенче советсен чи начар йӑлине йеверлекен провокатӑрлӑхпа элеклӗх системи аталаннине кӑтартакан фактсем пур. Ҫаксем пурте большевиклӑха хирӗҫ кӗрешес пӗрлелӗх ӗҫне сийен кӳреҫҫӗ. Кун пек йапаласем пӗрлелӗхе каталу, йӗркесӗрлӗх тата шанӑҫсӑрлӑх патне илсе килеҫҫӗ. Ҫавӑнпа малашне элексем чарӑнасса кӗтетӗп. Пирӗн хушшӑмӑрта элек пулмалла маррине пур легионҫӑсене те ӑнлантармалла. Тӗрлӗрен кусҫкӗрен айӑпланусене, усал ӗҫ тунисене тата йӗркесӗрлӗхсене тӳрӗ пуҫлӑха пӗлтермелле; унпа пӗрле кӑтартакан ҫынсен хушамачӗсене никӗслӗ кӑтартупа пӗрле палӑртма кирлӗ.

НКВД ӗҫӗсенчен пӗри

НКВД — хайар вӑрхурахсенчен хӗрхенӳсӗр, усал тискеркайӑксенчен те ҫаткӑн, уйрӑм сивӗ те хура йунлӑ ҫынсен ушкӑнӗ. Вӑл-Совет ҫӗрӗнчи ӗслекенпе хресчӗнсене пӳсӑрса тӑракан йах. Вӑл йаха йеврейсемпе большевиксем, халӑха вилӗм, тӗрме, хӗсӗпӑшал тата нуша сехри айӗнче тытса, ӑна вӑйсӑрлатма, унпа хӑйсен власне ҫирӗплетме тунӑ. НКВД вӑл — халӑх палачӗ. Унӑн йунлӑ ӗҫӗсене халь пӗтӗм тӗнче курчӗ. Курчӗ те, ӑнланса илчӗ:

унӑн аллине лекес мар тесен, Европӑн пур халӑхӗ йулашки ҫӗнтерӳчченех большевиклӑха хирӗҫ ҫапӑҫмалла.

Унӑн йунлӑ алли пирӗн чӑваш халӑхне те нумай хӗн-хур кӑтартрӗ; халӗ те кӑтартать. Вӑл мирлӗ халӑх хуршинче сех мар, фронтра йун йухтарса ҫапӑҫакан салтаксем хыҫӗнчен те ӗмӗлке пек йӗрлесе ҫӳрет.

Хаҫатӑмӑрӑн ку номӗрӗнче ун пеккисенчен пӗр тӗслӗх кӳртетпӗр. Фото-ӳкерчӗкрӗ висҫӗ чӑваш салтакӗн ҫырӑвӗпе НКВД документчӗсем курнаҫҫӗ. Вӗсене эпир сурҫӗр фронтри нимӗҫ ҫар пайӗсен аллине лекнӗ хутсен хушшинчен тупса илтӗмӗр (НКВДран вӗсене 4 ҫыру йанӑ пулнӑ, анчах пӗри пирӗн алла кӗреймерӗ).

Висҫӗ чӑваш ҫырӑвӗ, киле, — йуратнӑ ашшӗ-амӑшӗсемпе тӑван пӗтенӗсене ҫырнӑ ҫыру. Мӗн чухлӗ ҫывӑх, мӗн чухлӗ ӑшӑ сӑмахсем унта... Анчах вӑл ҫырусене ашшӗ-амӑшсемпе тӑван-тантӑшӗсем илсе вулайман, вӗсем чӑваш АССР НКВД-ӗн аллине лекнӗ. Мӗн ҫырнӑ пуль тетӗр унта ытлашшине? Нимех те ҫук, чӑнлӑх сӑмахӗсем анчах. Акӑ пӗр ҫырӑвӗн «шанҫӑксӑр» сӑмахӗ.

...ҫухатусем пысӑк. Сывӑ йуласса нимле шанчӑк та ҫук. Ку ҫыру, тен, йулашки те пулӗ...

Ыттисем те ҫакӑн майлӑ ҫех. Анчах НКВД-шӑн ку ҫителӗклӗ пулнӑ. Вӑл ҫырӑва тытса чарса, Ленинград облӑҫӗн НКВДне йанӑ. Унтан вара ҫар пайӗн литӗрӗпе ҫыру йанӑ салтаксене шыраса тупаҫҫӗ. Унтан... Малалла мӗн пуласси паллах. Вырӑвӑрпа йе ик-вис талӑклӑ арӗстпа ҫех иртес ҫук.

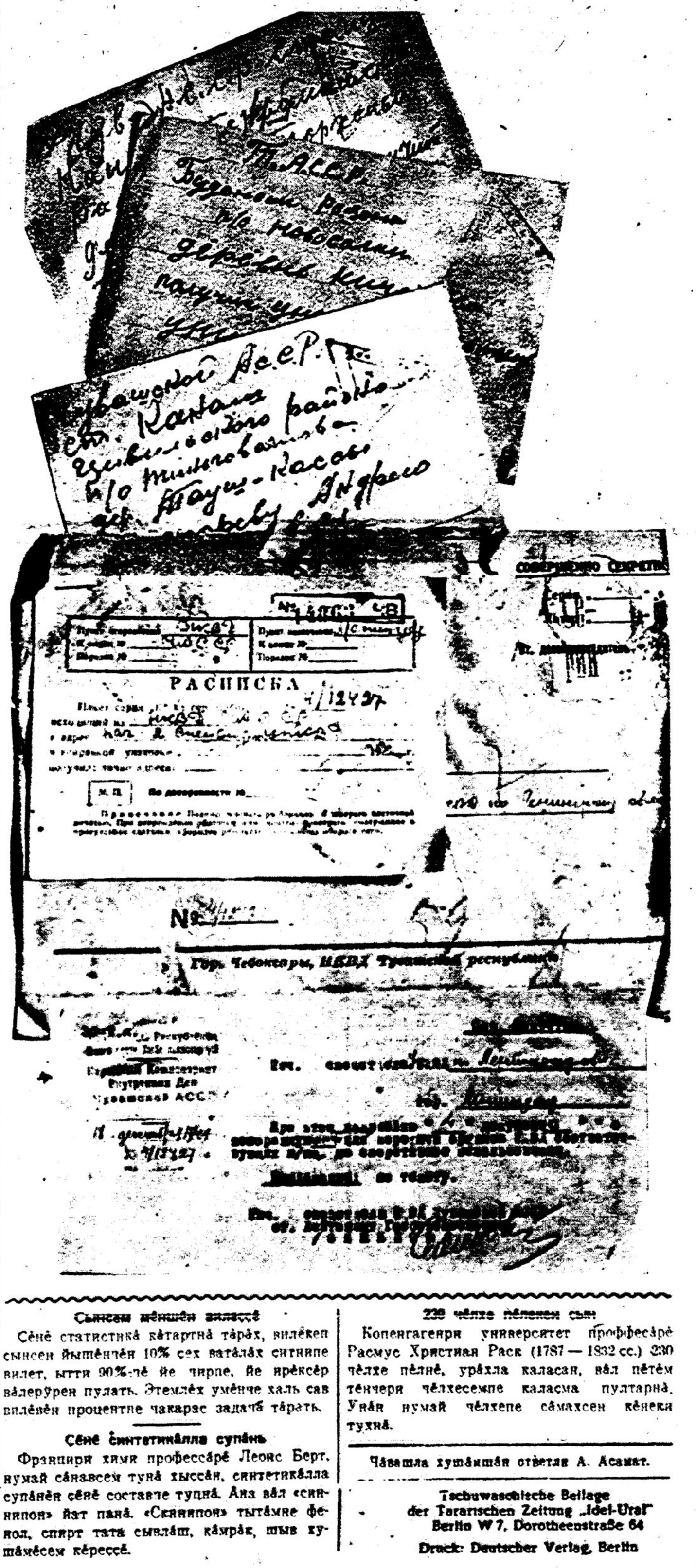

Вулакансен ыйтуне кӑмӑлласа, малалла чӑваш сӑвӑҫисемпе кӗнекеҫисен Совет цензури айӗнче сӳнсе ларнӑ йе кайарахпа пӑрахӑҫа кӑларнӑ ӗҫӗсене пиҫете кӳртсе пыма пуҫлатпӑр. Ку номӗрте Шупуҫҫыннин «Чӗлӗм» сӑввине пӗртак кӗскетсе кӳртетпӗр.

Редакци.

Чӗлӗм

(Чӗлӗмҫӗ йурри).

Тӗтӗм ашшӗ, ырӑ чӗлӗм,
Мухтав сана, кукӑр пус!
Тутан ашӗ, сӑвар тути,
Чӗрен сӑвӗ, тавтапус!

Тутлӑ апат сине хыҫҫӑн
Эпир сана тытатпӑр.
Санӑн кӗлне шакка-шакка
Хатӗрлесе тӑратпӑр.

Сан илемлӗ сӑнна пӑхса
Тасалӑхна сӑнатпӑр.
Сутӑ сӑнлӑ шленку айне
Ырӑ тапак хуратпӑр.

Чунтан-вартан, пур кӑмӑлтан
Сана савса чӗртетпӗр.
Тутасене суллантарса
Хӑрах йенне чикетпӗр.

Кус хупахне усӑнтарса,
Тута чӑсса ӗметпӗр.
Тутапа та, сӑмсапа та
Ҫынсем сине вӗретпӗр.

Чӗлӗм, эсӗ тӗслӗрӗнех,
Санӑн йат та хисепсӗр.
Тӗнче сана туман пулсан,
Эпир хальччен пӗтетпӗр.

Шухӑшлӑ сын сӑвӑрӗнче
Асӗнчен те пахарах;
Хуйхӑллисен тутисенче
Хуйхинчен те маларах.

Хӑш чух сантан вут-хӗм тухса
Палӗпеле сунаҫҫӗ.
Хуйхӑ тесе сынсем вара
Каллах сана тытаҫҫӗ.

Чӗлӗм лайӑх, тапак хайар —
Туртас, тесе пулаҫҫӗ.
Пуса чиксех, тутисемпе
Пӑккин-пӑккин ӗмеҫҫӗ.

Эпӗ халӗ йурланине
Сынсем вара йурлассӗ.
Эй, чӗлӗмӗм, ӗмӗрсыв пул.
Сана пурте мухтассӗ.

„Ҫалаканӑн" ҫулӗ

Пӗр акӑлчан журналӗсин пӗлтерӗвӗ тӑрӑх, большевиксем Смоленск хулинче сех «Халӑх тӑшманӗ» тесе **1673 сынна ҫакса вӗлернӗ.**

Сталин: «Хӑтарна сӗршывсене ура сине тӑрату пысӑк утӑмсем тунӗ-ха...»

Темтепӗрсем

Экспӑртла партизансем

Троцкине вӗлерне хыҫҫӑн палӑрнӑ Мексикӑна тулнӑ. Сталин агӗнчӗсене сак иртнӗ кунсенчӗ «Маршал Тито сарне пулӑшакан комитет «йӗркелеме май килнӗ. Ку факт хӑй те питӗ тӗлӗнӳллӗ. Анчах Мексикӑ Республӗкӗн президенчӗ Авила Камачо сак кунсенче асӑннӑ комитетӑн членӗсене йышӑнни, вӑл комитетӑн ӗҫ планне ырлани, тӳререн комитета пулӑшу пама килӗшни тата унӑн «Тито сарӗ сумне хутшӑнас тейекен мексиканӗпсене Югославине каҫарас меслете сӑмӑллатас пирки пӗтӗм тӑрӑшӑва хурӑп» тени — тата та тӗлӗнӳллӗрех пулса тӑрать.

Кӗскен каласан, Мексикӑ — вӗлерӳсемпе тапа тухнӑ сӗршыв — Европӑна партизансем экспӑртлама тытӑнать, ахӑр унта вӗсем ситмессӗ пулӗ. Авила Камачо, сӑмӑл кавбой (Америкӑри кӗтӳҫӗ) пек, Югослави сине лассо (майкӑч-вӗрен) сулнӑ та, титла майкӑча Югослави халӑхӗн майне тӑхӑнтартса Сталина пулӑшасшӑн. Анчах... Мексикӑ халӑхӗ Камачопа Сталинӑн шухӑшӗпе хавхаланмасть. Халлӑхе океан урлӑ касарма пурӗ те вӗсӗӑтӑ кавбой сӗх хатӗрлӗсе хунӑ, савах, транспӑрт суккапе сак пӗрремӗш ушкӑн та портри складсенче йӑвалланса выртать.

Сынсем мӗншӗн вилессӗ

Сӗнӗ статистикӑ кӑтартнӑ тӑрӑх, вилӗкеп сынсен йыщӗнтӗн 10% сех ватӑлӑх ситнипе вилет, ытти 90%-тӗ йе чирпе, йе ирӗксӗр вӑлерӳрен пулать. Этемлӗх умӗнче халь сав вилӗвӗн процентне чакарас задачӑ тӑрать.

Сӗнӗ синтетикӑлла супӑнь

Фрэнцири химя профессӑрӗ Леонс Берт, нумай сӑнавсем тунӑ хыссӑн, синтетикӑлла супӑнӗн сӗнӗ составне тупнӑ. Ӑна вӑл «синнипон» йат панӑ. «Скиннпон» тытӑмне фенол, спирт тата сывлӑш, кӑмрӑк, шыв хушӑмӗсем кӗреҫҫӗ.

230 чӗлхе пӗлекен сын

Копенгагенри университет профессӑрӗ Расмус Христиан Раск (1787 — 1832 сс.) 230 чӗлхе пӗлнӗ, урӑхла каласан, вӑл пӗтӗм тӗнчери чӗлхесемпе калаҫма пултарнӑ. Унӑн нумай чӗлхепе сӑмахсен кӗнеки тухнӑ.

Чӑвашла хушӑмшӑн ответлӑ А. Асамат.

Tschuwaschische Beilage
der Tatarischen Zeitung „Idel-Ural"
Berlin W 7, Dorotheenstraße 64

Druck: Deutscher Verlag, Berlin